

О. В. Загребельнийаспірант кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди

АКМЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ В РОБОТІ З ОСОБОВИМ СКЛАДОМ

Статтю присвячено розкриттю готовності майбутніх правоохоронців до професійної самореалізації в роботі з особовим складом як інтегративного особистісного новоутворення, що вміщує цілі, потреби, інтереси, мотиви навчання професійній самореалізації, знання про позитивну «Я»-концепцію, уміння розкривати та співвідносити власні можливості з вимогами правоохоронної діяльності, постійно працювати над собою в навчальних та екстрених ситуаціях.

До структурних компонентів зазначеної готовності віднесено здатність особистості до цілепокладання, самопізнання, самоактуалізації, самоорганізації, самовдосконалювання, саморозвитку як результату ефективної професійної самореалізації. Виокремлено змістові компоненти зазначеної готовності (мотиваційно-акмеологічний, пізнавально-операційний, мобільно-організаційний).

Зазначено, що реагування та розв'язання конфліктних ситуацій вимагають нових підходів у правоохоронній діяльності, готовності до мобільного розкриття й реалізації особистісного й професійного потенціалу в екстрених ситуаціях. Ефективність самореалізації особистості в правоохоронній діяльності підвищують акмеологічні знання й уміння фахівця. Проте на практиці ще не достатньо використовується акмеологічний підхід під час формування готовності правоохоронців до ефективної професійної самореалізації.

Методами дослідження є аналіз наукової літератури, власного досвіду роботи, анкетування курсантів із метою виявлення ставлення до саморозвитку.

Наукову новизну складають суттєві положення акмеологічного підходу, відображені в ідеях досягнення акме (як найвищої точки розвитку фахівця), стимулювання його до постійного саморозвитку, розроблення нових напрямів особистісного й професійного самовдосконалювання майбутніх правоохоронців.

Практичну цінність складають заняття з тайм-менеджменту на тему «Акмеологічна позиція правоохоронця», які проводяться з курсантами під час самопідготовки. Проведена робота позитивно вплинула на самоорганізацію майбутніх правоохоронців, міжособистісні стосунки в курсантському колективі, формуванні лідерських якостей.

Ключові слова: акмеологія, професійна самореалізація особистості, готовність особистості, курсанти, правоохоронна діяльність, самопідготовка.

Постановка проблеми. Військовослужбовці Національної гвардії України виконують складну правоохоронну діяльність із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів населення, суспільства й держави в цілому від злочинних і протиправних посягань, у взаємодії з правоохоронними органами забезпечують громадську безпеку й порядок. Нині в Україні є загроза зовнішньої агресії та зазіхання на її територіальну цілісність і незалежність. У Законі «Про Національну гвардію України» зі змінами (2018) зазначено про те, що Національна гвардія України у взаємодії зі Збройними Силами України бере участь у відсічі збройній агресії проти нашої країни та ліквідації збройного конфлікту шляхом ведення воєнних (бойових) дій, а також у виконанні завдань територіальної оборони [3]. Ризик дій і поведінки цих військовослужбовців, які пов'язані з факторами загрози для життя, зумовлений функціями виявлення й припинення діяльності незаконних воєнізованих

або збройних формувань, терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій.

За таких обставин зростають вимоги до особистості правоохоронців, готовності до виконання професійного обов'язку. Шлях до особистісного й професійного самовдосконалювання є пріоритетним у правоохоронній діяльності, оскільки постійно змінюється стратегія й тактика злочинних протиправних угруповань. Реагування та розв'язання конфліктних ситуацій вимагають нових підходів у правоохоронній діяльності, готовності до мобільного розкриття й реалізації особистісного й професійного потенціалу в екстрених ситуаціях. Ефективність самореалізації особистості в правоохоронній діяльності підвищують акмеологічні знання й уміння фахівця.

Актуальність зазначеної проблеми зумовлена недостатнім використанням акмеологічного підходу в процесі формування готовності правоохоронців до ефективної професійної самореалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У дослідженні спиралися на суттєві положення акмеологічного підходу, відображені в ідеях досягнення акме (як найвищої точки розвитку фахівця), стимулювання його до постійного саморозвитку, розроблення нових напрямів особистісного й професійного самовдосконалювання (І. Горбачова, О. Гречаник, О. Дубасенюк, Г. Коваленко, Л. Рибалко) [12]. Вивчення таких ідей і положень розширило нашу уяву про суть і шляхи формування готовності майбутніх офіцерів до професійної самореалізації в роботі з особовим складом.

Нами було умовно об'єднано дослідження, які присвячені вивченню та формуванню різних видів готовності військовослужбовців до службово-професійної діяльності чи до її окремих аспектів (А. Балендр, О. Бикова, Я. Зорій, Я. Король, С. Кубіцький, Т. Павлюк) [1; 2; 4; 6; 7; 9]. У межах дослідження особливої уваги заслуговують наукові праці, пов'язані з вивченням мотиваційної готовності майбутніх офіцерів до правоохоронної діяльності (І. Платонов), психологічної готовності військовослужбовців Національної гвардії України до службово-бойової діяльності поза межами пункту постійної дислокації (В. Воробйова, О. Колесніченко, Я. Мацегора) [10; 11]. Результати аналізу позитивно вплинули на формування наукової думки про компоненти, критерії й показники рівнів сформованості готовності майбутніх офіцерів до професійної самореалізації в роботі з особовим складом.

Проте проблема формування готовності майбутніх правоохоронців до професійної самореалізації в роботі з особовим складом на засадах акмеологічного підходу не була предметом спеціального дослідження.

Метою статті є розкриття суті й компонентів готовності майбутніх правоохоронців до професійної самореалізації в роботі з особовим складом, проведення анкетування з метою виявлення ставлення до саморозвитку, наведення прикладів формування готовності майбутніх правоохоронців до професійної самореалізації в роботі з особовим складом на засадах акмеологічного підходу.

Виклад основного матеріалу. Термін «готовність до діяльності» означає стан мобілізації психологічних і психофізіологічних систем людини, котрі забезпечують виконання нею певної діяльності, зокрема професійних завдань. Як зазначає С. Максименко [8], у психологічному аспекті виокремлюються такі складники готовності людини до діяльності: 1) операційний – володіння певним необхідним набором способів дії, знань, умінь і навичок, а також можливості набуття нового досвіду в межах обраної діяльності; 2) мотиваційний – система спонукальних якостей щодо певної діяльності (мотиви пізнання, досягнення, самореалізації); 3) соціально-психологічний – рівень

зрілості комунікативної сфери особистості, уміння здійснювати колективно розподілену діяльність, підтримувати стосунки в колективі, уникати деструктивних конфліктів; 4) психофізіологічний – готовність систем організму діяти в цьому напрямі. До уваги слід узяти те, що кожний стан такої готовності визначається сполученням різних факторів, що формулюють її різні рівні. Залежно від змісту діяльності та умов її здійснення провідним може стати один із таких аспектів. Для військовослужбовців Національної гвардії України готовність до професійної діяльності означає належний стан підготовленості й установки до роботи в умовах, небезпечних для життя людини.

У дослідженнях, присвячених підготовці майбутніх офіцерів до професійної діяльності, увага акцентована на терміні «психологічна готовність особистості». Так, на думку І. Платонова, психологічна готовність особистості до правоохоронної діяльності є складною, інтегральною властивістю людини, яка характеризує її придатність до виконання загальних вимог професійної правоохоронної діяльності, а до її компонентів віднесено мотиваційну готовність, загальну професійну й емоційно-вольову готовність [10].

Як зазначено колективом авторів, «психологічна готовність представників ризиконебезпечних професій має свою специфіку, яка полягає в специфічній мотивації спонукання – мотивації обов'язком, яка забезпечує надійну підтримку активності в напружених, стресових ситуаціях, в особливій значущості ресурсів, які пов'язані з подоланням напруженості, стресовості ситуацій професійної діяльності, у специфічній професійній компетентності, яка дозволяє свідомо будувати план професійної діяльності» [11, с.48].

Ураховуючи результати вивчення питань формування різних видів готовності військовослужбовців до службово-бойової діяльності, що висвітлені в працях [4–7], зауважимо на власній точці зору стосовно поняття «готовність майбутніх офіцерів до професійної самореалізації в роботі з особовим складом». По-перше, це інтегративне особистісне новоутворення, що вміщує цілі, потреби, інтереси, мотиви навчання професійній самореалізації, знання про позитивну «Я»-концепцію, уміння розкривати та співвідносити власні можливості з вимогами правоохоронної діяльності, постійно працювати над собою в навчальних та екстрених ситуаціях. По-друге, це педагогічні знання й уміння роботи з особовим складом, організації роботи з особовим складом в підрозділі на підставі співробітництва й колективної взаємодії. По-третє, це сформовані особистісні якості офіцера, його харизма в роботі з особовим складом, що й забезпечують його високу кваліфікацію в особливих ризикованих умовах праці. У Формування готовності майбутніх

офіцерів до професійної самореалізації в роботі з особовим складом передбачає не лише психологічну підготовленість до екстрених ситуацій, але й використання педагогічного арсеналу взаємодії й позитивного впливу на саморозвиток особистості військовослужбовця. Робота з особовим складом тісно пов'язана з педагогічними категоріями майстерності, такту, спілкування, взаємодії і розв'язання конфліктних ситуацій у військових колективах. До того ж сучасні характеристики співробітництва й партнерських стосунків не обходять такі колективи.

На підставі аналізу досліджень із питань самореалізації особистості на акмеологічних засадах [12], до структурних компонентів зазначеної нами готовності віднесемо здатність особистості до цілепокладання (мета, потреби, мотиви, інтерес, установки на ефективну професійну самореалізацію в роботі з особовим складом), самопізнання (рефлексія, самосприйняття, самоідентифікація, самовизначення, самообмеження), самоактуалізації (розкриття й розгортання сутнісних сил, прогнозування), самоорганізації (проекування, управління самоствердження), самовдосконалювання (саморегуляція, самоконтроль, самовитримка), саморозвитку як результату ефективної професійної самореалізації.

У науковій літературі наводяться різні види готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності: морально-психологічна, командирська, авторитарна, креативна, комунікативна (О. Бикова) [2]. На наш погляд, у роботі з особовим складом має місце природний талант лідера, авторитет командира, ініціативність, активність, здатність до спілкування та виявлення професійної етики, володіння мовленнєвими засобами, схильність до самовиховання та самоосвіти. Цілковитим погоджуємося з тим, що перелічені особистісні й професійні якості відповідають професіо-

грамі правоохоронців. Проте слід звернути увагу на акмеологічну готовність військовослужбовців, сформованість якої поглиблює самопізнання, розвиває здатність будувати кар'єру й досягати нових вершин саморозвитку.

Зазначимо той факт, що виділеним компонентам готовності майбутніх офіцерів до професійної самореалізації в роботі з особовим складом має відповідати критеріальна база (критерії й показники рівні сформованості готовності). Наведемо приклад правильного подання цієї думки в науковій літературі. Так, А. Балендр [1] під час вивчення конфліктологічної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників реалізує такий зв'язок між її компонентами та критеріями сформованості: для мотиваційно-вольового компоненту – мотиваційний і регуляційний критерії, для пізнавально-операційного – когнітивний і операційний критерії, для прогностично-творчого компоненту – комунікативний і прогностичний критерії.

На підставі проведеного аналізу наукової літератури [1; 2; 6; 11], до змістових компонентів віднесено мотиваційно-акмеологічний, пізнавально-операційний, мобільно-організаційний (див. табл. 1).

На підставі аналізу проведених досліджень (О. Капінус, С. Кубіцький) [5; 7] уточнимо критерії з відповідними показниками (мотиваційний – потреби, інтереси, мотиви професійної самореалізації курсантів, когнітивний – знання про власні можливості та методики роботи з особовим складом, поведінковий – уміння професійної самореалізації та їх використання під час організації і проведення роботи з особовим складом, коригувальний – наявність адекватної самооцінки й уміння самоорганізації на високому рівні) рівнів сформованості готовності майбутніх офіцерів до професійної самореалізації в роботі з особовим складом (високий, достатній, низький).

Таблиця 1

Компоненти готовності майбутніх офіцерів до професійної самореалізації в роботі з особовим складом та змістова наповнюваність

Компоненти, яким відповідають критерії	Змістова наповнюваність зазначених компонентів, котра відображається у відповідних показниках
Мотиваційно-акмеологічний	Мотиви професійної самореалізації – прагнення пізнавати себе й розвивати кращі особистісні й професійні якості, виражене відчуття обов'язку перед іншими людьми й самим собою, бажання знаходити компроміси й досягати мирних перемовин, самовираження в командній роботі, інтерес до нових технологій урегулювання конфліктних ситуацій.
Пізнавально-операційний	Знання й уміння: – фахової підготовки до правоохоронної діяльності; – психологічної й педагогічної підготовки до роботи з особовим складом; – досягати різних форм акме в професійній діяльності – самовиховання, самоосвіта, самоменеджмент; – долати труднощі в правоохоронній діяльності – проектування, моделювання, візуалізація ефективних шляхів професійної самореалізації.
Мобільно-організаційний	Високий рівень самоконтролю на підставі адекватної самооцінки, сформовані вміння саморегуляції і самокритичності стану готовності до професійної самореалізації. Уміння самоорганізації на високому рівні. Розвинена сила волі й витривалість. Сформована професійна мобільність, завдяки якій відбувається адаптація до нових обставин.

На констатувальному етапі педагогічного експерименту курсантам курсу № 1 гуманітарного факультету Національної академії Національної гвардії України спеціальності «Філологія», майбутнім заступникам по роботі з особовим складом (разом 125 осіб), було запропоновано запитання з метою виявлення ставлення до саморозвитку, на які отримано відповіді різного характеру.

1. Чи знаєте Ви як працювати над собою?

1) курсанти знання і вміння працювати над собою пов'язують із зовнішніми факторами впливу як доступ до Інтернету, різноманітних книг, журналів, статей; контроль та закріплення знань за допомогою консультацій з викладачами – 54%;

2) частина курсантів вважає головною причиною невміння працювати над собою – відсутність вільного часу, «необхідні умови вільного часу, вільної думки, життя без обмежень, морально-психологічного стійкого стану» – 25%;

3) гарним стимулом роботи над собою, на думку курсантів, є практичні заняття та відпрацювання теоретичних знань на практиці, наявність можливостей застосування власної екіпіровки та спорядження, більша кількість польових навчань, посилення якості навчання, можливість брати участь у навчаннях НАТО – 21%.

2. Як Ви вважаєте, чи впливає матеріальна й фінансова складова на саморозвиток курсантів?

1) відповіли впевнено «так, впливає», тобто необхідно покращити соціальні пільги для військовослужбовців та членів їх сімей, речове та харчове забезпечення; підвищити заробітну плату; без належної фінансової й матеріальної підтримки важко розвиватися курсантам, наприклад, якщо не буде сучасного спортивного інвентарю, то неможливо фізично розвиватися – 43%;

2) відповіли «так», але не змогли ґрунтовно пояснити свої вимоги щодо фінансової й матеріальної підтримки; наприклад, можливість відвідувати та займатися контактними видами спорту для фізичного й психологічного розвитку, але, що для цього потрібно, не знають – 33%;

3) частина курсантів фінансову сторону пов'язують з відпочинком, акцентуючи увагу на тому, що їм цього дуже бракує, вони стомлюються під час занять і тому потрібні гроші для розваг – 24%.

3. Як, на Вашу думку, впливає військовий колектив на саморозвиток особового складу?

1) більшість курсантів схиляється до думки про те, що для самореалізації потрібно лише особисте бажання, ніякі умови та обставини не мають впливати на процес самореалізації, бажання самої людини до самовдосконалення й досягнення поставленої цілі, якщо ці фактори будуть наявні, тоді жодні обставини не вплинуть на вас, усе залежить від самої людини та її ставлення, необхідна освіта й старанність людини, умови й обставини не впливають так, як бажання й праг-

нення, наявність бажання розвиватися й більше вільного часу – 74%;

2) частина курсантів схиляється до того, що на саморозвиток особового складу впливає військовий колектив, приклад командира, наприклад, «відмінної професійної підготовки моїх командирів, порозуміння між командирами та військовослужбовцями, атмосфера, що сприятиме реалізації й самореалізації, а не відкидатиме тих, що навчається, до низу піраміди Маслоу» – 26%.

Проведений аналіз результатів опитування дав змогу виявити таке: курсанти відчувають відповідальність за саморозвиток, однак працювати над собою більшість із них може під впливом зовнішніх факторів. Ми не помітили зацікавленості курсантів у тому, щоб «вкладати гроші у свій саморозвиток». Доцільно зазначити, що курсанти потребують спеціальних занять із тайм-менеджменту та самопізнання.

На формуальному етапі педагогічного експерименту в експериментальних групах під час самопідготовки курсантів було проведено заняття з тайм-менеджменту на тему «Акмеологічна позиція правоохоронця». Така робота позитивно вплинула на самоорганізацію майбутніх правоохоронців, формування лідерських якостей, міжособистісні стосунки в курсантському колективі,

Висновки і пропозиції. У дослідженні уточнено суть поняття «готовність майбутніх офіцерів до професійної самореалізації в роботі з особовим складом» як інтегративне особистісне новоутворення, що вмщує цілі, потреби, інтереси, мотиви навчання професійній самореалізації, знання про позитивну «Я»-концепцію, уміння розкривати та співвідносити власні можливості з вимогами правоохоронної діяльності, постійно працювати над собою в навчальних та екстрених ситуаціях. Виокремлено структурні та змістові компоненти (мотиваційно-акмеологічний, пізнавально-операційний, мобільно-організаційний), критерії з відповідними показниками рівнів сформованості готовності майбутніх офіцерів до професійної самореалізації в роботі з особовим складом (мотиваційний, когнітивний, поведінковий, коригувальний).

У статті наведено фрагменти констатувального й формуального етапів педагогічного експерименту, проаналізовано отримані проміжні результати. Попередній висновок свідчить про те, що курсанти по-різному ставляться до саморозвитку та потребують педагогічної підтримки.

Наведено приклад авторського підходу до організації самопідготовки курсантів, її навчально-методичного забезпечення.

Наукова робота закладає основу для подальшого розроблення проблеми формування готовності майбутніх офіцерів до професійної самореалізації в роботі з особовим складом, керування

процесом педагогічного експерименту, уточнення педагогічних умов формування такої готовності.

Список використаної літератури:

1. Балендр А.В. Формування готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до вирішення конфліктних ситуацій: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Хмельницький, 2011. 22 с.
2. Бикова О.В. Формування готовності до професійної діяльності майбутніх офіцерів пожежної охорони: автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Київ, 2001. 22 с.
3. Про Національну гвардію України: Закон України від 02.10.2018 р. № 2581-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18> (дата звернення: 12.11.2018).
4. Зорій Я.Б. Результати педагогічного експерименту щодо формування готовності майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. праць / [ред. : Т.І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя: КПУ, 2007. Вип. 56–57 (109–110). С. 174–181.
5. Капінус О.С. Виокремлення критеріїв і показників сформованості професійної суб'єктності майбутнього офіцера як педагогічна проблема. *Інноваційна педагогіка*. 2018. Вип. 7, Т. 2. С. 64–68.
6. Король Я.І. Сучасний стан готовності офіцерів до використання засобів радіаційно-хімічного захисту в екстремальних ситуаціях. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. праць / [ред. : Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя: КПУ, 2007. Вип. 56–57 (109–110). С. 208–216.
7. Кубіцький С.О. Система оцінювання готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Київ, 2001. 22 с.
8. Максименко С. Д. Готовність до діяльності. *Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України*; гол. ред. В.Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 137–138.
9. Павлюк Т.Г. Модель формування професійної готовності до роботи з персоналом майбутніх офіцерів-прикордонників. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. праць / [ред.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя: КПУ, 2007. Вип. 56–57 (109–110). С. 296–300.
10. Платонов І.В. Особливості мотиваційної готовності майбутніх офіцерів до правоохоронної діяльності. *Філософія, соціологія, психологія*: зб. наук. праць. Івано-Франківськ: Вид-во «Плай» Прикарпатського ун-ту, 2001. Вип. 6, Ч. І. С. 122–127.
11. Психологічна готовність військовослужбовців Національної гвардії України до службово-бойової діяльності поза межами пункту постійної дислокації: монографія / О.С. Колесніченко, Я.В. Мацегора, В.І. Воробйова та ін. Харків: Національна акад. НГУ, 2016. 335 с.
12. Рибалко Л.С. Харківська акмеологічна школа: наукові ідеї та їх практична реалізація у вищих навчальних закладах. *Scientific Researches*. Молдова, 2016. №1. С. 19–23.

Zahrebelnyi O. Acmeological principles of formation of the future enforcement officers' readiness to professional self-organization in the work with personnel

The article is devoted to the disclosure of the future law enforcement officers' readiness to professional self-organization in the work with personnel as an integrative personality neoplasm which includes goals, needs, interests, reasons of professional self-motivations learning, positive self-concept knowledge, the ability to reveal and correlate their own properties with the requirements of law enforcement activities and constantly work on yourself in educational and emergency situations.

Structural components mentioned above specified readiness includes ability of the individual to goal-setting, self-awareness, self-actualization, self-organization, self-improvement and self-development as a result of effective professional self-realization. The semantic components of the readiness are distinguished (motivational and acmeological cognitive – operational mobile – organizational).

It was specified that response and solving of the conflict situations require the new approaches in law enforcement activities, readiness and realization of personal and professional potential in the emergency situations. The effectiveness of self-realization of personality in law enforcement activity increases the acmeological knowledge and specialist's skills. However, the acmeological approach enough in practice is not used. In the process of formation of law enforcement officers' readiness to the effective professional self-realization.

The research methods are the following: analysis of scientific literature own work experience and questionnaire of cadets in the order to identify their awareness of professional acmeology.

The scientific novelty is made up the essential provisions of the acmeological approach, which is reflected in the ideals of acme achievement as the highest point of development of a specialist and his encouragement to the constant self-development, development of new approaches of personal and professional self-improvement of future law-enforcement officers.

The practical value include the time-management lessons on a topic «The Acmeological Position of the Law Enforcement Officer» which are conducted with the cadets during their unsupervised studies. The work influenced positively on the self-organization of the law-enforcement officers' interpersonal realization among cadets and formation of leadership qualities.

Key words: acmeology, professional self-realizations, readiness of the personality cadets, law-enforcement activities, unsupervised studies.